

מבט על, גיליון מס' 479, 24 באוקטובר 2013

פזילה טורקית מזרחה?

סוגיית מערכת ההגנה הסינית ומשבר היחסים עם נאט"ו

גליה לינדנשטראוס ויורם עברון

ההכרזה של טורקיה ב-26 בספטמבר 2013 על זכייתה של החברה הסינית CPMIEC במכרז לרכישת מערכת הגנה אווירית לטווח ארוך התקבלה בהפתעה לא מבוטלת בקרב שותפותיה בברית נאט"ו (אם כי עוד קודם לכן היו שמועות שזו תהיה ההחלטה), ובתרעומת רבה. החברה הסינית גברה על הצעות של חברות אמריקאיות (יצרניות מערכת הפטריוט), חברה רוסית (יצרנית ה-S-300 ו-S-400), ושותפות איטלקית-צרפתית (יצרנית ה-SAMP/T Aster 30). אמנם, נשיא טורקיה, עבדוללה גול, אמר שההחלטה עדיין אינה סופית ונותר עוד שלב גיבוש וחתימת העסקה, אך לפי תנאי המכרז טורקיה מחויבת להתקדם עם סין ונראה שיידרשו יותר מאשר עוצמת הגינויים הנוכחית מצד חברות נאט"ו כדי לשכנע את טורקיה לשנות את החלטתה. יתרה מכך, ההחלטה עצמה התקבלה בפורום המנהל של התעשיות הביטחוניות, בו משמש ראש ממשלת טורקיה, רג'פ טאיפ ארדואן, כיושב ראש, ומכאן שההחלטה התקבלה בגיבוי מלא מצדו.

לטענת הטורקים, שלוש סיבות מרכזיות הניעו אותם לבחור בהצעה הסינית. האחת, סוגיית המחיר. החברה הסינית הציגה מחיר זול בכמיליארד דולר משאר החברות (הטורקים קבעו מראש סף עליון של 4 מיליארד דולר לעסקה ואילו ההצעה הסינית עומדת על 3.4 מיליארד). שנית, סין הביעה נכונות לכלול בעסקה העברת טכנולוגיות וחלק מייצור המערכות לטורקיה, דבר שהיא מעוניינת בו מאוד בשנים האחרונות נוכח כוונתה לחזק את יכולת ההישענות העצמית הצבאית שלה. לבסוף, סוגיית מועד האספקה; טורקיה מעריכה שזמן האספקה של המערכת הסינית יהיה קצר יחסית.

מבקריה של ההחלטה הטורקית לרכוש את מערכת ההגנה מסין מעלים מספר טיעונים. ראשית, רכישת המערכת הסינית תציב בפני טורקיה מגבלות ביחס לאינטגרציה שלה עם מערכות ההגנה של חברות נאט"ו (דבר שעלול לפגוע גם ביכולת ההגנה הטורקית), כמו גם חשש לפגיעה של "אש ידידותית" בגלל חוסר סינכרוניזציה עם מערכות זיהוי עמית-טורף של חברות הברית. בנוסף, נטען שהמערכת הסינית לא נבחנה בתנאי אמת והיא נחותה לעומת מערכת ה-S-400 הרוסית אשר הוצעה לטורקים. מעבר לכך, בכירים בנאט"ו מעלים חשש שלא רק שהמערכות לכשיוצבו יוכלו להוות בסיס מידע לריגול סיני אלא שכבר בשלבי הפיתוח המשותף יהיו הסינים חשופים למידע ונתונים שחברות נאט"ו מעוניינות להסתיר. לגבי יצרנית המערכת הסינית, חברת CPMIEC, זו נתונה לסנקציות אמריקאיות בשל הפרת החוק האמריקאי בנושא סחר צבאי עם איראן, צפון קוריאה וסוריה. בתגובתה לחלק מההשגות הללו, טורקיה טוענת, שהיא מתכננת לפתח מערכת עצמאית לזיהוי עמית-טורף, ושאינן דרישה גורפת מחברות ברית נאט"ו לרכוש מערכות הגנה התואמות את אלה של חברות ברית אחרות. לראיה, תומכי העסקה מציגים את הדוגמה של יוון, אף היא חברת נאט"ו, שרכשה מערכות S-300 מרוסיה (אם כי יש לציין שבמקור רכישה זו הייתה פשרה לאחר שטורקיה הטילה וטו על כוונתה של הרפובליקה של קפריסין לרכוש מערכות אלו, והן הוצבו במקום זאת ביוון).

במישור פוליטי רחב יותר נשמעת ביקורת על נכונותה של אנקרה לשתף פעולה בתחום אסטרטגי רגיש עם אחת ממתחותיה העיקריות של בת-בריתה הקרובה מזה שנים רבות, ארצות הברית. בפועל, האפשרות שטורקיה תשתף פעולה עם סין בתחום צבאי כמשקל-נגד או כתחליף לארה"ב אינה חדשה. קדמו לכך רכש רקטות ויבוא טכנולוגיית רקטות מסין במחצית השנייה של שנות ה-90 (כינויין בטורקיה T-300 קסירגה ו-J-600T יילדירים) לאחר כישלון מגעים עם ארצות הברית לרכישת מערכת מתקדמת לשיגור רקטות ועריכת תמרון אווירי משותף עם סין ב-2010 לאחר שווינגטון ביטלה השתתפות בתמרון שנועד להיערך עמה לאחר שאנקרה ביטלה את השתתפותה של ישראל בתמרון זה. יתרה מכך, שדרוג רכבים משוריינים של צבא טורקיה (FNSS ACV), נעשה אף הוא בשיתוף עם הסינים.

עם זאת, אין לראות במהלכים אלה, ובפרט בעסקה האחרונה, ראיה לכינון יחסים אסטרטגיים בין השתיים, שכן שוררות ביניהן מחלוקות פוליטיות ואסטרטגיות יסודיות המונעות שותפות ממשית. בין היתר, ניתן לציין את מהלכיה של סין להכשיל מהלכים בינלאומיים נגד משטרו של אסד; גרעון עצום

לתורכיה ביחסיה המסחריים עם סין (כ-18 מיליארד דולר בשנה כיום); וחוסר יכולתה של טורקיה להסכים עם מדיניותה של סין כלפי המיעוט האויגורי בתחומה (כ-20 מיליון איש) שבינו לבין העם הטורקי קיימת זיקה אתנית, תרבותית והיסטורית עמוקה. ברקע הדברים ניצבים יחסים היסטוריים מורכבים בין המדינות, שעיצבו את דימויה של סין בטורקיה באור שלילי במשך עשרות שנים. בה בעת, התפתחויות העת האחרונה, ובפרט הסלמת היחסים בין טורקיה לסוריה, הבליטו את התלות הטורקית בנאט"ו. על אף הצטננות מסוימת של היחסים עם ארצות הברית, בין היתר נוכח האכזבה הטורקית מהחלטת ארצות הברית שלא להתערב צבאית בסוריה וההתרחקות בין ארדואן לנשיא אובמה, מדינות נאט"ו מיהרו לפרוס מערכות הגנה אווירית בקרבת הגבול הטורקי-סורי כאשר נראה היה שהיחסים בין המדינות מסלימים. לטורקיה גם ברור שעד שתצליח להתקדם במסלול הארוך של בניית יכולת הגנה עצמאית מפני טילים היא תישאר תלויה מאוד בחברות נאט"ו לעניין זה.

את ההסבר לעסקה ניתן למצוא אפוא בנסיבות הספציפיות שנוצרו לאחרונה ובאינטרסים משלימים שקיימים בין טורקיה לסין. ראשית, האינטרס הטורקי בפיתוח בסיס טכנולוגי-צבאי עצמאי – מניע עיקרי כנראה מבחינת אנקרה בבחירת סין כספקית מערכת ההגנה – מובן לחלוטין על-ידי בייג'ינג, שמונעת על-ידי שיקול דומה משנותיה הראשונות. שתי המדינות גם רואות באור דומה את סירובן של ארצות הברית ומדינות אירופה להעביר לטורקיה טכנולוגיות ייצור, הקשורות למערכות הגנה מפני טילים, כמהלך המכוון להנצחת עליונותן של המדינות המפותחות על המדינות המתפתחות ולהותיר על כנה את התלות ביניהן. שנית, אל מול יחסיה המורכבים של טורקיה עם ארצות הברית והמערב – למשל, הכעס הטורקי על הסירוב האמריקאי לפעול בסוריה, הקשיים שמערים האיחוד האירופי לקבלת טורקיה לשורותיו, והחשש שמדינות נאט"ו מנצלות את תלותה של טורקיה בהן בתחום ההגנה האווירית – נוח לאנקרה להראות שקיימת חלופה מסוימת לברית עם המערב. הדבר גם מתקבל בברכה בקרב הגורמים הלאומיים בטורקיה, אליהם קורץ לעיתים משטרו של ארדואן. אשר לסין, גם אם היא מודעת למגבלות קשריה עם טורקיה, העסקה משרתת היטב את האינטרסים שלה בכך שהיא יוצרת הזדמנות לנעוץ יתד בשוק הנשק המזרח תיכוני, תוקעת טריז ביחסי טורקיה-ארצות הברית, ומחזקת את קשריה עם מעצמה אזורית חשובה כטורקיה.

אשר לזווית הישראלית, על אף הקשיים שמערימה כיום טורקיה ליחסי ברית נאט"ו וישראל, לישראל יש אינטרס שטורקיה תמשיך להיות בת ברית נאמנה בנאט"ו, ועל כן ההתפתחות הנוכחית צריכה לעורר דאגה בירושלים. מעבר לכך, עדות למצב היחסים הבעייתי בין טורקיה לישראל, היא העובדה שעל אף הצמא הטורקי לבניית יכולת צבאית עצמית, היא מעדיפה שותפות עם שחקנים בעייתיים כדוגמת סין על פני שיתוף פעולה עם ישראל. לבסוף, הבחירה הטורקית במערכת ההגנה הסינית מלמדת שאף אם המערכת נופלת בביצועיה ובאיכותה מהמערכות המתחרות, היא עדיין טובה דיה כדי שמדינה התופסת את עצמה כנתונה בסכנת איום צבאי ממשי תבחר בה. הדבר מצביע על שיפורה של התעשייה הביטחונית הסינית ואפשרות כניסתה כשחקן משמעותי לזירה הצבאית המזרח-תיכונית.

ד"ר יורם עברון הוא חבר סגל בחוג ללימודי אסיה באוניברסיטת חיפה וחוקר בכיר במכון למחקרי ביטחון לאומי

ד"ר גליה לינדנשטראוס היא חוקרת במכון למחקרי ביטחון לאומי.